

SINGENDE KIRCHE 45 (1998), z. 1–4

Kolejny, czterdziesty piąty już rocznik *Singende Kirche* — austriackiego czasopisma poświęconego muzyce kościelnej (wydawanego przez Allgemeiner Cäcilienverband für Österreich) przynosi, jak zawsze, szereg interesujących artykułów formacyjnych i historycznych, pomocy liturgiczno-muzycznych, wiele informacji z życia muzycznego w kościołach poszczególnych diecezji całej Austrii oraz omówienie różnorodnych nowości wydawniczych (książki, nuty, nagrania).

Każdy z czterech numerów rozpoczynają krótkie rozważania ks. Ulricha Kückhla na temat związków pomiędzy liturgią a kulturą oraz teologicznych podstaw muzyki (*Warum neu?; Praeludium; Improvisation ist Gnade; Musik und Demokratie*).

W pierwszym numerze omawianego rocznika znajdujemy biograficzne wspomnienia rocznicowe trzech, trochę dziś zapomnianych, kompozytorów muzyki religijnej, których prezentuje Ernst Kubitschek. Są to: Georg Rhau (1488–1548), Johann Stadlmayr (ok. 1575-1648) oraz Johann Crüger (1598-1663).

G. Rhau (spotkać możemy także inną wersję nazwiska: Rhaw) był jednym z poprzedników J.S. Bacha na stanowisku kantora kościoła św. Tomasza w Lipsku (od 1518). W czasie dysputy pomiędzy M. Lutrem i teologiem J. von Eckiem napisał 12-głosową *Missa de Sancto Spiritu*, która, niestety, zaginęła. Coraz bliższe kontakty z Lutrem uniemożliwiły mu pozostawanie na stanowisku kantora. W 1522 r. przeniósł się do Wittembergi gdzie założył drukarnię muzyczną, w której ukazało się szereg wydawnictw muzycznych. Rhau wydał m.in. napisany w języku łacińskim traktat *Enchiridion musices* oraz bardzo popularny w tym czasie, zawierający głównie niemieckie pieśni religijne, podręcznik dla gimnazjów *Questiones musicae* (do końca XVI w. ukazało się 25 wydań). Dużą popularnością cieszyły się także zbiorowe, praktyczne i pomocne dla ówczesnych kościelnych zespołów śpiewaczych, wydania wielogłosowych opracowań cyklów *ordinarium* i *proprium missae* oraz niesporów, jak również jednogłosowych pieśni religijnych. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują kompozycje Johanna Walthera, doradcy muzycznego M. Lutra. Wielką do dziś wartość posiadają także publikacje dzieł twórców działających w na przełomie XV/XVI stulecia, takich jak Josquin Desprez, Jacob Obrecht czy Heinrich Isaac. Z kompozycji R. Rhaua na uwagę zasługują zachowane bez tekstu *Bicinia gallica und latina* oraz polifoniczne opracowania ludowych pieśni niemieckich — *Bicinia germanica*.

J. Stadlmayr, urodzony około 1575 r. (dotychczas w leksykonach podawano nieudokumentowaną źródłowo datę 1560 r.) w bawarskim Freisingu, należy do najwybitniejszych kontynuatorów stylu palestrinowskiego we wczesnobarokowej muzyce austriackiej. Jednocześnie zaliczany jest do grona kompozytorów tworzących pod wpływem weneckiej polichóralności, a także do prekursorów stylu koncertującego w formach muzyki liturgicznej (np. *missae concertatae*). Działał początkowo jako muzyk na dworze biskupa salzburskiego (od 1603 r.), a następnie był kapelmistrzem arcyksięcia Maksymiliana (od 1607 r.) oraz jego następcy Leopolda V (od 1618 r.) w Innsbrucku. Tworzył głównie muzykę religijną, w tym przede wszystkim polifoniczne opracowania tekstów *ordinarium* i *proprium missae*, kantyku *Magnificat* oraz psalmów. Dużą popularnością cieszył się powstały w 1628 r. cykl wielogłosowych hymnów na cały rok kościelny (*Hymni totius anni*).

J. Crüger — niemiecki kompozytor, teoretyk i pedagog oraz teolog, po licznych podróżach po całej prawie Europie środkowej (był m.in. w Żarach i Wrocławiu) osiadł na stanowisku kantora kościoła św. Mikołaja w Berlinie. Jego prawie czterdziestoletnia działalność w tej dziedzinie pozwala zaliczyć go do ścisłego grona naj-

wybitniejszych kantorów niemieckich przed J.S. Bachem. Z jego bogatej twórczości kompozytorskiej, prawie wyłącznie religijnej, tworzonej początkowo w stylu szkoły weneckiej, na szczególną uwagę zasługują pieśni kościelne, pisane do tekstów wybitnych poetów (np. Paula Gerhardta, Johanna Francka czy Johanna Heermanna), opracowywane również wielogłosowo z towarzyszeniem instrumentów w stylu koncertującym. Wydany przez niego w 1640 r. śpiewnik kościelny zawierał kilkaset pieśni i był powszechnie używany jeszcze w XVIII stuleciu. Niektóre z nich wykorzystał J.S. Bach jako chorały w swoich kantatach i chorałach organowych (np. *Jesu meine Freude*; *Herzliebster Jesu*; *Nun danket alle Gott*; *Schmücke dich, o liebe Seele*).

Kolejny artykuł, autorstwa Alwina Hageny, dotyczy problematyki związanej z kształceniem młodych dyrygentów chóralnych w zakresie współczesnej muzyki religijnej (*Jugendchorleiterlehrgang für neue geistliche Musik*). Jest to kontynuacja cyklu rozpoczętego w ostatnim numerze z 1997 r. Kolejne natomiast odcinki tego cyklu znajdują się w numerach 2 i 3 omawianego rocznika.

Ze współczesną praktyką liturgiczno-muzyczną związane są również rozważania Johanna Trummera na temat śpiewu wspólnoty i posługi organisty (*Gemeindegang und Organistendienst*). Jest to poszerzona wersja referatu wygłoszonego w 1997 r. w ramach zjazdu członków austriackiej Komisji Muzyki Kościelnej (*Österreichischen Kirchenmusikkommission*).

Mocną, a zarazem wartościową stroną kwartalnika *Singende Kirche* stanowią zawsze artykuły dotyczące historii i współczesności austriackiego budownictwa organowego. W omawianym numerze 1 z 1998 r. znajdujemy bardzo szczegółowy, oparty na bogatym materiale źródłowym (częściowo zamieszczonym) opis osiemnastowiecznych organów i ich budowniczych w kościołach leżącego w Dolnej Austrii miasta Retz (*Die Orgelwerke in der Stadt Retz im 18. Jahrhundert und ihre Erbauer*). Dotyczy on zabytkowych instrumentów w kaplicy ratuszowej (budowniczy: Johann Caspar Weitzel), w klasztorze Dominikanów (Ignaz Casparides) oraz w kościele farnym (Karl Seywald). Autor tego opracowania, o. Dominicus Franz Hofer z zakonu ojców premonstratensów, od dawna związany jest czynnie z muzyką kościelną, początkowo jako koncertujący organista i kantor, obecnie zaś wykładowca organów, śpiewu liturgicznego i liturgiki w diecezjalnym konserwatorium muzyki kościelnej w St. Pölten oraz członek diecezjalnej komisji muzycznej.

W drugim numerze omawianego rocznika znajdujemy m.in. pierwszą (z planowanych pięciu) część artykułu Siegfrieda Adlbergera o dzwonach (*Glocken*). Dotyczy ona historii dzwonów w naszym, kończącym się stuleciu.

Wątek organowy kontynuuje natomiast Hans Heiling w artykule poświęconym Johannowi Wöckherlowi — wiedeńskiemu budowniczemu organów działającemu w 1 poł. XVII w. (*Der Orgelbauer Johann Wöckherl — ein Wiener Meister des Frühbarock*). Organmistrz ten budował instrumenty głównie w kościołach Wiednia (najbardziej znany w kościele oo. franciszkanów), a także na Słowacji, Morawach (np. w Kromerizu i Olomuńcu) i na Węgrzech.

Ostatni z zamieszczonych w nr 2 artykułów dotyczy dziejów chóru kościoła św. Piotra w Wiedniu w latach 1947–1997, a okazją do jego napisania było 50-lecie działalności tamtejszego *regensa chori* Alfreda Reimana. Autorzy tego szkicu — Wolfgang i Hedi Ströher, prezentują najpierw sam kościół oraz rozwój wykonywanej w nim muzyki do 1945 r. Dalsze rozważania poświęcone są nowo reaktwowanemu po wojnie chórowi kościoła św. Piotra, którego rozwój nierozzerwalnie wiąże się z osobą dyrygenta A. Reimana. Muzyk ten był nie tylko znakomitym chórmiistrzem, ale także organizatorem życia muzycznego przy omawianej parafii.

Trzeci numer recenzowanego rocznika rozpoczynają kolejne części wspomnianych już rozważań ks. U. Kùchla, S. Adlbergera (dzwony jako instrument muzyczny) i A. Hagena (jest to zakończenie cyklu dotyczącego szkolenia młodych dyrygentów).

Następnie E. Kubitschek kontynuuje wspomnienia rocznicowe w artykule: 1648–1748. *Die Begegnung mit zwei interessanten Musikern: Johann Michael Bach und Johann Gottfried Walther*. Wskazany w tytule przedział czasowy wyznaczony jest datą urodzin J.M. Bacha (1648–1694) oraz oraz śmierci J.G. Walthera (1684–1748).

J.M. Bach — muzyk dworu księżęcego w Arnstadt i organista w Gehren, jeden z licznych kompozytorów rodu Bachów, jest ojcem m.in. Marii Barbary, pierwszej żony Jana Sebastiana. Z jego twórczości kompozytorskiej zachowało około się około 20 utworów wokalnych i ponad 30 chorałów organowych. Większość spośród tych ostatnich została odkryta niedawno, przed około dziesięciu laty, w jednej z bibliotek w Stanach Zjednoczonych. Odnaleziony tam rękopis zawiera ponad 60 organowych chorałów z końca XVII stulecia, w tym aż 24 autorstwa Johanna Michaela. Jego nazwiskiem sygnowany jest m.in. przygrywka chorałowa *In dulci jubilo* przypisywana dotąd Johannowi Sebastianowi (z IX t. wydania Petersa).

J.G. Walther — organista kościoła św. Piotra i Pawła w Weimarze i nadworny muzyk weimarskiego księcia Wilhelma Ernsta, znany jest również jako teoretyk, kompozytor oraz przyjaciel J.S. Bacha. Skomponował co najmniej 300 organowych preludiów chorałowych, około 100 innych utworów religijnych (głównie kantaty) oraz szereg pieśni kościelnych. Największe jednak znaczenie posiada jego *Musikalisches Lexikon*, wydany w 1732 r. w Lipsku, jedna z pierwszych encyklopedii muzycznych, która do dziś nie utraciła swojej naukowej wartości.

Tematyka organowa reprezentowana jest w tym numerze w dwóch artykułach. Jeden z nich, autorstwa Gerharda Rehora, dotyczy zawsze drażliwych spraw finansowych związanych z budową nowych organów piszczałkowych, których nie są w stanie zastąpić instrumenty elektroniczne (*Pfeifenorggeln für „Pfarrer mit leeren Tasche“*). W drugim z kolei znany organista i pedagog Hans Haselböck prezentuje XX-wieczne dzieje organów z sali koncertowej im. Mozarta w wiedeńskiej Filharmonii (*Die Orgel ist fort! Eine kleine Chronik der Orgeln im Mozartsaal des Wiener Konzerthauses*).

Prezentowany nr 3 rocznika 1998 dopełnia — przedrukowany z czasopisma *Musica Sacra* — bardzo interesujący wywiad z prof. dr. Balthasarem Fischerem z Instytutu Liturgicznego w Trier, poświęcony głównie tematyce związanej z posoborową reformą liturgiczną. Na uwagę zasługuje ponadto zaprezentowana przez Dietmara Haasa niezwykle ciekawa polemika na temat muzyki kościelnej pomiędzy Antonio Eximeno (1726–1806) a Giovannim Battistą Martinim (1706–1784), której punktem wyjścia było skomponowane przez Giovanni Pergolesiego (1710–1736) *Stabat Mater* (*La Polemica su Stabat mater*).

Ostatni numer (4) omawianego rocznika rozpoczyna kolejna część rozważań S. Adlbergera na temat dzwonów, poświęcona tym razem ich właściwemu zamontowaniu oraz wieżom, które pełnią zarazem funkcję rezonatorów muzycznych. Następnie Wolfgang Kreuzhuber prezentuje najnowsze dzieje organów katedry w Linzu (*30 Jahre „Rudigierorgel“ im Linzer Mariendom*).

W dalszej części na szczególną uwagę zasługują: kazanie kard. Franza Königa z ubiegłorocznej pielgrzymki muzyków kościelnych do Maria Enzersdorf (*Walfahrt der Kirchenmusik*) oraz rozważania Johanna Trummera z Graz na temat związków pomiędzy liturgią a muzyką (*Liturgie und Kirchenmusik*).

Zasadniczą część numeru dopełnia prezentacja 5-tomowego *Das Münchener Kantonale*, który recenzuje Franz Karl Prassl (*Ein verlässlicher Ratgeber und Helfer*). Wydanie to, opracowane w ramach prac Komisji Kościelnej Archidiecezji Monachium i Freising, stanowi pomoc dla wszystkich muzyków kościelnych, a głównie dla kantorów. Zawiera melodie do śpiewów międzylekcyjnych na cały rok kościelny (cykl A, B i C) oraz propozycje pieśni (w oparciu o *Gotteslob*) na poszczególne niedziele, uroczystości i święta.

Obok omówionych wyżej artykułów formacyjnych i muzykologiczno-historycznych w każdym numerze znajdujemy przygotowywane przez Sabinę Traxler propozycje pieśni na kolejne niedziele i święta roku kościelnego (od 12 IV 1998 r. do 25 III 1999 r.), cenne kalendarium wydarzeń muzycznych w najważniejszych kościołach poszczególnych diecezji austriackich oraz dodatek nutowy zawierający wielogłosowe opracowania pieśni kościelnych.

Rozbudowana jest także część sprawozdawcza, w której znajdujemy takie działy, jak: *Personalien*, *Berichte aus dem in- und Auland*, *Zur Information* oraz omówienia najważniejszych wydarzeń muzycznych z różnych diecezji (*Aus den Diözesen*).

W końcowej części każdego numeru zawarte są omówienia i recenzje nowości książkowych, nut, nagrań płytowych oraz przegląd niemieckojęzycznych czasopism liturgiczno-muzycznych.